

ROCZ NIK LUBUSKI BUS KI

LUBUSKI
-2 (2016)

42
**TRANSHUMANIZM A KONTRINTUICYJNOŚĆ
MITYCZNEGO OBRAZU CZŁOWIEKA**

**ROCZNIK
LUBUSKI**

LUBUSKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE
WYDZIAŁ PEDAGOGIKI, PSYCHOLOGII I SOCJOLOGII
UNIWERSYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO

**ROCZNIK
LUBUSKI
Tom 42, część 2**

**TRANSHUMANIZM A KONTRINTUICYJNOŚĆ
MITYCZNEGO OBRAZU CZŁOWIEKA**

Pod redakcją
Romana Sapeńko
Macieja Czeremskiego

Zielona Góra 2016

REDAKTOR NACZELNY/REDAKTOR JĘZYKOWY

Ewa Narkiewicz-Niedbałec

ZASTĘPCA REDAKTORA NACZELNEGO

Mariusz Kwiatkowski

SEKRETARZ/REDAKTOR STATYSTYCZNY

Edyta Mianowska

RADA NAUKOWA

Klaus Boehnke, Mirosław Chałubiński, Leszek Gołdyka,
Bogdan Idzikowski, Zbigniew Izdebski, Krystyna Janicka,
Tomasz Jaworski, Zbigniew Kurcz, Janusz Mucha,
Hans-Peter Müller, Kazimierz M. Słomczyński,
Zdzisław Wołk, Maria Zielińska.

RECENZENCI

Lista recenzentów dostępna na www.ltn.uz.zgora.pl/rocznik_lubuski.php

REDAKCJA WYDAWNICZA

Aldona Reich

SKŁAD KOMPUTEROWY

Agata Wiśniewska-Kubicka

ISSN 0485-3083

Pierwotną wersją czasopisma jest wersja papierowa.

Artykuły Rocznika są indeksowane w bazach:

CEJSH, Index Copernicus International

WYDANIE PUBLIKACJI DOFINANSOWANE PRZEZ:

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Digitalizacja Rocznika Lubuskiego Tom 42, cz.1 i 2 finansowane w ramach umowy 904/P-DUN/2016 ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonych na działalność upowszechniającą naukę

Uniwersytet Zielonogórski
Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii

© Copyright by Lubuskie Towarzystwo Naukowe

© Copyright by Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii
Uniwersytetu Zielonogórskiego

SPIS TREŚCI

Wstęp 7

I. TRANSHUMANIZM A KONTRINTUICYJNOŚĆ MITYCZNEGO OBRAZU CZŁOWIEKA

FRANCESCA FERRANDO

Posthumanizm, transhumanizm, antyhumanizm, metahumanizm
oraz nowy materializm. Różnice i relacje 13

MACIEJ CZEREMSKI

Bohaterowie optymalnie niemożliwi. Geneza, struktura i funkcje
mitycznej kontrintuicyjności 29

ELENA PAVŁOVA

Transhumanizm w kontekście odniesienia człowieka do rzeczy 51

ANDRZEJ SZYJEWSKI

Ludzie czy zwierzęta? Przodkowie w mitach Uluru u Pitjantjatjara..... 63

ROMAN SAPEŃKO

Rozważny posthumanizm i romantyczny transhumanizm – niektóre
przypadki kina 97

BOGDAN TROCHA

Transhumanizm i posthumanizm w literaturze fantastycznej
w perspektywie kliszy kulturowej i futurologicznej spekulacji 115

ADAM MAZURKIEWICZ

Recepcja myśli posthumanistycznej we współczesnym obiegu
popularnym 133

ANNA GEMRA

Przekroczyć granicę: Monstrum Frankensteinia z powieści Mary
Wollstonecraft Shelley 153

KAROL ZIELIŃSKI

Potwór jako zwierciadło herosa epickiego 167

ANDRIEJ PUCZKOW

Eschatologia i epikureizm w starożytnym świecie: Julian Kułakowski
o ludzkiej naturze w mitologii greckiej 189

II. OTWARTE FORUM

ANNA ŁUCZAK

Muzyka jako narzędzie kształtowania myślenia matematycznego
w edukacji dziecka 205

KATARZYNA JAMROZIK

Wpisani w krajobraz naukowy – „Zielonogórskie Studia
Bibliotekoznawcze” 219

WSTĘP

Czy istnieje coś takiego jak intuicyjna koncepcja człowieka? W świetle rozlicznych sporów, dotyczących natury ludzkiej takie pytanie zakrawa na kpinę. A jednak, czy poniżej poziomu teoretycznych sporów nie istnieje przypadkiem podzielana przez wszystkich potoczna koncepcja istoty ludzkiej, bez której tak naprawdę trudno byłoby funkcjonować? Czy wszyscy intuicyjnie nie zakładamy, że każdy człowiek ma materialne ciało, musi jeść i spać, kiedyś umrze, potrafi się komunikować, posiada emocje i uczucia? Według naturalistycznie nastawionych zwolenników ewolucyjnego kształtowania kompetencji poznawczych ludzie posiadają taką intuicyjną wiedzę o innych ludziach, podobnie jak wiedzę o ogólnych właściwościach zwierząt, roślin i obiektów martwych. Mają ją, gdyż stała się ona elementem wrodzonego, gatunkowego wyposażenia, zwiększającego wartość przystosowawczą naszych przodków. Ujmując całą rzecz w nieco uproszczony sposób teoria ta zakłada, że wiedza o najważniejszych właściwościach głównych typów ontologicznych bytów otaczających człowieka (w tym innych ludzi), zwiększa adekwatność zachowań, jakie powinny być wobec nich podjęte. Zakres adaptacyjnych działań jest zupełnie inny wtedy, gdy dotyczy palmy kokosowej niż wtedy, gdy dotyczy lamparta czy innego człowieka. Taką wiedzę zdobyć można w procesie ontogenezy na drodze uogólniania doświadczeń. Jest to jednak proces pełen niebezpieczeństw. Każde doświadczenie, które może stać się elementem potencjalnego uogólnienia wymaga eksperymentu, a – co oczywiste – eksperymenty przeprowadzane na lampartach i innych ludziach mogą być śmiertelnie niebezpieczne. Z tego względu ewolucyjną przewagę posiadają organizmy, których umysły mają takie ogólne koncepcje bytów ontologicznych wdrukowane w ramach swoistego preprogramowania. Taka intuicyjna koncepcja istoty ludzkiej stanowi gatunkowo wykształconą bazę, leżącą u podstaw bardziej złożonych, intencjonalnie wykształconych i wysoce zróżnicowanych specjalistycznych koncepcji pochodnych.

Jednocześnie jednak człowiek od zawsze przełamywał swoje intuicyjne koncepcje bytów ludzkich i wytwarzał wyobrażenia pozostające z nimi w sprzeczności. Historia *Homo sapiens* to więc także historia fantazji o bytach, które, będąc prawie ludźmi, w pełni zgodne z potoczną wiedzą o ludziach nie są. Takie kontrintuicyjne postaci stanowiły zasadniczą treść mitów i religii, a następnie stały się standardowym elementem literatury i sztuki. Ich najnowszą odsłoną są wyobrażenia związane z transhumanizmem

i pokrewnymi mu nurtami. Wraz transhumanizmem wyobrażenia kontrintuicyjne zmieniają jednak swój status. Będąc z założenia ideami sprzecznymi z wiedzą o tym, co może realnie funkcjonować w obiektywnej rzeczywistości, idee kontrintuicyjne pozostawały do tej pory zniekształconą pochodną prawdziwego świata. Współcześnie to właśnie wyobrażenia kontrintuicyjne stają się wzorcem i modelem, zgodnie z którym przynajmniej niektórzy próbują realny świat zmieniać. Transhumanizm to bowiem już nie tylko nurt filozoficzno-literackiej fantazji, ale też program inżynieryjno-socjologicznych działań. Wyobrażenia kontrintuicyjne od zawsze posiadały ogromną moc modelującą ludzkie zachowania (*vide* siła oddziaływania wyobrażeń nadprzyrodzonych). Teraz jednak mają one szansę stać się rzeczywistością. Rzeczywistością sprzeczną z naszą intuicyjną koncepcją rzeczywistości.

Tym właśnie zagadnieniom poświęcona jest druga część 42. tomu *Roczników Lubuskich* pod tytułem *Transhumanizm a kontrintuicyjność mitycznego bohatera*. Zebrane w nim artykuły z jednej strony poświęcone są różnym wymiarom nurtów kojarzonych z transhumanizmem. Z drugiej odnoszą się do mentalnej mechaniki wytwarzania wyobrażeń kontrintuicyjnych i sposobów konstruowania mitycznych bohaterów. Stare czy wręcz archaiczne zderza się tu więc z nowym, a nawet futurystycznym. I choć tematem niniejszego tomu jest odkształcanie obrazu człowieka, to wspólną ramą dla wszystkich prezentowanych w nim artykułów jest właśnie uniwersalna imaginacyjna moc ludzkiego umysłu. Autorami prezentowanych tu opracowań są nie tylko badacze z Zielonej Góry, ale także z innych polskich ośrodków akademickich oraz zagraniczni goście.

Tom *Transhumanizm a kontrintuicyjność mitycznego bohatera* otwiera Francesca Fernando (University of New York) z artykułem *Posthumanizm, transhumanizm, antyhumanizm, metahumanizm oraz nowy materializm. Różnice i relacje*. Porządkuje on kwestie rozmaitych, często przenikających się, lecz jednak odmiennych nurtów, które czasami zbyt łatwo opatrywane są wspólnym szyldem transhumanizmu. W ten sposób zakreślona zostaje panorama najbardziej aktualnego obszaru manipulowania obrazem człowieka. Następnie w artykule *Bohaterowie optymalnie niemożliwi. Geneza, struktura i funkcje mitycznej kontrintuicyjności* Maciej Czeremski (Uniwersytet Jagielloński) omawia kwestię wytwarzania wyobrażeń kontrintuicyjnych w kontekście ewolucyjnie ukształtowanej architektury ludzkich umysłów. Ten sam tekst stara się także wyjaśnić tendencje mitycznych opowieści do preferowania bohaterów kontrintuicyjnych w związku z zasadami rządzącymi udaną dystrybucją reprezentacji kulturowych.

Autorem kolejnego opracowania jest Elena Pavłowa (Kijowski Uniwersytet Narodowy). Artykuł *Transhumanizm w perspektywie współodniesienia*

człowieka i rzeczy pokazuje konstruktywistyczną strategię związaną z zacieraniem granic pomiędzy człowiekiem i przedmiotami, a w konsekwencji pomiędzy ludzkimi atrybutami i wykorzystywanymi przez ludzi obiektami-narzędziami. Kolejna część niniejszego tomu nosi tytuł *Ludzie czy zwierzęta? Przodkowie w mitach Uluru u Pitjantjatjara*. Jej autor, Andrzej Szyjewski (Uniwersytet Jagielloński), analizuje kwestie hybrydalności archaicznych wyobrażeń mitycznych na przykładzie wybranych wątków mitologii australijskiej. Artykuł ten jest także testem dla teoretycznej zasady minimalnej kontrintuicyjności, mającej optymalizować kulturową dystrybucję wyobrażeń.

W dalszej części omawianego tomu Czytelnik ma możliwość zapoznania się z pracą Romana Sapeńko (Uniwersytet Zielonogórski), pod tytułem *Rozważny posthumanizm i romantyczny transhumanizm – niektóre przypadki kina*. Autor omawia w niej popkulturowe, a dokładniej rzecz biorąc, filmowe sposoby przejawiania się różnic zachodzących między filozoficzno-kulturowymi komponentami transhumanizmu i posthumanizmu. Kolejny artykuł: *Transhumanizm i posthumanizm w literaturze fantastycznej w perspektywie kliszy kulturowej i futurologicznej spekulacji* ma charakter studium historyczno-literackiego. Jego autor, Bogdan Trocha (Uniwersytet Zielonogórski), omawia w nim koncepcje udoskonalania ludzkiego ciała. Trocha rozpoczyna swoją analizę od mitów społeczności archaicznych, a kończy na przykładach z literatury SF i fantasy oraz teoretycznych pracach z zakresu transhumanizmu.

Adam Mazurkiewicz (Uniwersytet Łódzki) w tekście *Recepcja myśli posthumanistycznej we współczesnym obiegu popularnym* zaprasza z kolei do przyjrzenia się przesunięciu zainteresowań we współczesnej sztuce, która coraz częściej zamiast człowiekiem zajmuje się różnymi formami post-człowieka. Proces ten jest czymś więcej niż tylko kolejną drobną zmianą artystycznych fascynacji. Wygląda bowiem na to, że typowo humanistyczna działalność nakierowuje się stopniowo na to, co w jakimś sensie jest nieludzkie.

Anna Gemra (Uniwersytet Wrocławski) od współczesności zabiera Czytelnika z powrotem do klasycznego przypadku literackiej manifestacji problemów pojawiających się w przestrzeni rozmytych granic między tym co ludzkie i nieludzkie. Jej artykuł *Przekroczyć granicę: Monstrum Frankensteinia z powieści Mary Wollstonecraft Shelley* to kolejne odczytanie archetypowej dla tej grupy problemów powieści grozy. Także o potworach, choć właśnie w kontekście utraty atrybutów potworności, pisze też Karol Zieliński (Uniwersytet Wrocławski). Jego tekst *Potwór jako zwierciadło herosa epickiego* to analiza procesu przekształcania heroicznego antagonisty, który

z prototypowego smoka, charakterystycznego dla eposu baśniowego, stopniowo staje się lustrzanym odbiciem bohatera ze wszystkimi jego cechami i atrybutami. W przeciwieństwie do pozostałych artykułów, w których generalnie analizowane jest przejście od ludzkiego do nieludzkiego, Zieliński pokazuje odwrotny proces systematycznego uczłowiaczania tego, co początkowo jawiło się jako zupełnie nieludzkie. Ostatnim tekstem w tomie jest opracowanie Andrieja Puczkowa (Narodowa Akademia Sztuki Ukrainy) pod tytułem *Eschatologia i epikureizm w starożytnym świecie: Julian Kułakowski o ludzkiej naturze w mitologii grecko-rzymskiej*. Jest to – jeśli można to tak ująć – rekonstrukcja rekonstrukcji sposobu czytania i używania grecko-rzymskich mitycznych koncepcji natury ludzkiej w rosyjskiej humanistyce.

Mamy nadzieję, że tak dobrany zbiór tekstów okaże się atrakcyjny ze względu zarówno na coraz bardziej popularną tematykę odkształcania obrazu człowieka w kontekście transhumanizmu, jak i ze względu na oryginalność patrzenia na nią przez pryzmat mitycznej kontrintuicyjności.

Redaktorzy tomu
Roman Sapeńko, Maciej Czeremski